

Vitéz Ferenc

Az „önmagával azonos” művész

Holló László emlékezete

Holló Lászlót (1887. március 6., Kiskunfélegyháza – 1976. augusztus 14., Debrecen) Végvári Lajos nevezte a magyar művészettörténet egyik legsajátosabb, magába zárt, öntörvényű személyiségének, akit az olykor a létét veszélyeztető napi gondok ellenére a szabadság és kívülállás jellemzett, akit nem zavartak meg a magyar művészetben egymással viaskodó irányzatok, s aki emberi-művészi feladatának érezte, hogy „mindig önmagával azonos legyen”. Úgy kiskunfélegyházi ő, hogy apai ágon gyökerei az egykori Borsod megye északi részéhez kötik, s noha a képzőművészeti főiskola elvégzése után a kiskunfélegyházi özvegy Kalmár Józsefné által tett alapítvány ösztöndíjából tanulhatott Münchenben (1909–11) és Párizsban (1911–13), az első világháború kitörésének hírére még müncheni mestere, Hollósy Simon técsői művésztelepét elhagyva, „véletlenül” telepedett le Debrecenben, és a világháború végétől ott élt haláláig. Debrecenben maradásának oka művésztársa, Hrabéczy Ernő testvére, Anna volt, akit 1915-ben vett feleségül. (A háború alatt Podolinban és Karánsebesen tanított, a háború után megpróbáltatásaira és meggyengült idegrendszerére hivatkozva kérte nyugdíjazását.)

Holló László 1910-ben jelentkezett először csoportkiállításon Hollósy Simonnal és tanítványtársaival; 1912-ben a párizsi Függetlenek Szalonjában mutatták be három festményét – ekkor választotta tagjai közé az *Union Internationale des Beaux-Arts et des Lettres*, olyan festők, írók és tudósok mellé, mint Rodin, D’Annunzio, Degas, Anatole France, Monet, Cézanne vagy Tolsztoj, állandó és szabad kiállítási lehetőséget is kapva Párizsban. A Debreceni Műpártoló Egyesület tárlatán 1922-ben mutatkozott be, 1923-ban a fővárosi Belvedere szalon adott otthont az első önálló kiállításának. 1926-ban az Ernst Múzeum 30 művét mutatta be; 1930-ban 67 olajképpel és 40 grafikájával szerepelt itt. Művészetét országszerte ünnepelték, Debrecen azonban néma maradt. Holló részt vett 1927-ben az Ady Társaság Alapításában, és ő lett a képzőművészeti szakosztály elnöke, ám újító kezdeményezéseinek nem volt sikere, Debrecen nem tudott mit kezdeni a konvencionálístól elütő ízléssel. Rabinovszky Máriusz ezt írta róla 1931-ben: „Művésze [...] lázongó szenvedély, lázas látomás, mámoros kitörés [...] sötéten ragyogó színeit, mozgalmasan szétvetett formáit a feszültség lendülete hatja át. Minden ecsetvonása nyugtalan, fájdalmas patoszú. Héroszi panasz.”

Ott hagyta volna Debrecen – mint naplójegyzetei tanúskodnak erről –, a Hrabéczy család tönkrement, a kertben termett gyümölcsöt, zöldséget maga hordta piacra, nyomasztotta a környezet, egzisztenciális válság fenyegette. Volt azonban hová menekülni, volt hol feltöltődni: az 1920-as évek második felében fölfedezte magának egyszemélyes Barbizonját, Tiszadadát, itt töltötte szinte élete végéig a nyári hónapokat, a legtöbb témáját itt gyűjtötte. Itt szakított a bibliai és mitológiai témával, a técsői plein air impressziók helyett

a plein air expresszionizmus, részben a szimbolizmus jellemezte. Elyűjtott alakjai még emlékeztettek el Greco figuráira; a szimbolikus sorsábrázolásban ott volt még Gauguin emléke; s Rembrandt adta a példát az önarcképek segítségével történő művészetértelmezéshez (fölsimerve, hogy a személyiség titkai szervesen összefüggenek a megoldandó művészi problémákkal).

Történelmi érdeklődésének megújulásában (az István és Koppány tematika kidolgozásában, amely a Szent István évre érte el csúcspontját, de még az '50-es években is foglalkoztatta) az önreflexió és Hollósy Simon örökségének tisztázása vezette. Az István-tematika azért volt meghatározó, mert ezekben a képekben koncentráltak a számára legizgalmasabb és újabb megoldásokra váró festői-kompozíciós, emberi-etikai és történelmi problémák. Bíró Katalin feltételezése szerint Holló történelemfelfogásának az volt a kiindulópontja, hogy a magyar történelem alakulására legnagyobb hatást gyakoroló tényezők egyetlen időszakba sűrűsödtek, ezért „Szent István korának eseményei, István személye és Koppánnyal való összecsapásában kifejeződő törekvései döntően meghatározták a magyarság további, tragikus mozzanatokban is bővelkedő sorsát.”

A minták jelen voltak, azonban teljesen új művészet született. Mindmáig hamisan az alföldi festőkhöz sorolják Hollót, annak ellenére, hogy csak a tematika alföldi – ahogy ő fogalmazott: „csak a vér az” – az eszköztár és stílus viszont nem lírai realista, hanem expresszionista, a szimbólumhasználat nem kiegészítő elem, hanem teljes, allegorikus világképpé formálódik. Holló művészetét ezért szociográfiai allegóriákat alkalmazó, lírai állapotokat és drámai cselekvéseket ötvöző *alföldi expresszionizmus* elnevezéssel lehetne illetni, ami egyedülálló a magyar festészetben.

Holló László számára csalódást jelentett a debreceni krematóriumi, a Református Kolégium jubileumi és a Szent István évi pályázat is, 1941-ben azonban Szinyei-díjat kapott, kiállított a Nemzeti Szalonban, beválasztották a Képzőművészek Új Társaságába. 1948-ban a *Száz magyar művész* reprezentatív tárlatra kapott meghívást; Londonban, a magyar képzőművészek tárlatán szerepelt. 1956 januárjában a Fényes Adolf teremben állított ki – s végre megkapta a Munkácsy-díjat. 1957-ben Pozsonyban rendezett Hincz Gyulával közös tárlatot, ezt követték a moszkvai, antwerpeni, varsói és drezdai kiállítások. 1958-ban Brüsszelben képviselte a magyarországi képzőművészetet. 1961-ben a Műcsarnokban közel félezer (!) műve volt látható – ekkor tüntették ki Kossuth-díjjal. (Felesége, Hrabéczy Anna 1956-ban meghalt, Holló a Kossuth-díj átvétele előtt vette el a nála negyven évvel fiatalabb Maksa Olgát, aki haláláig mellette volt – s Égerházi Imre szavai szerint „még a levegőt is megsimogatta Laci bácsi körül”).

Az 1968. év nemzetközi eredménye, hogy a magyarországi „alföldi” festőket ő képviselte (Baranyó Sándor, Bényi László, Berényi Ferenc és Félegyházi László társaságában) a párizsi kiállításon (Paris–Montreuil). Életműfestményei kerültek Párizsba: önarcképe és két, a feleségéről készített portréja mellett az 1920-as évek végétől a négy évtizedet átfogó munkásságát reprezentáló *Sírbatétel*, *Tisza-parti jelenet*, *Lakodalmasok*, *Fuvaros szerkér*, *Vasárnap délelőtt*, *Hazatérő parasztok* című festmények és a *Bartók*-portré. Pogány Ö. Gábor szerint Holló ahhoz a „vallásalapító halhatatlan nemzedékhez” tartozik, mely „négy-öt évtizede remekművekkel figyelmeztetett az alföldi szegénység keserves sorsára”. Munkái mindenekelőtt a magyar valóságról tanúskodnak, s bár „kétségtelen, hogy a festői mozgalmasság, az élénk merészség, a heves nagyvonalúság nem alakulhatott vol-

na ki művészetében francia iskolázottság nélkül, stílusa mégis főként élményanyagától vált egyénivé, attól a megrendültségtől, őszinte együttérzéstől, mely eltöltötte” a szegény ember mindennapi létküzdelmeinek láttán.

A méltatás lényegre törő összefoglalása Holló művészi kifejezőmódjának, és az egész oeuvre jellemzéseként is felfogható. „Holló László képeiben [...] a napról napra megújuló dráma jelenik meg, de nem is annyira komoran, mint inkább hevesen, égő színek, lobogó foltok segítségével, úgy, hogy a látvány látomássá alakul át, a nyomasztó emlék demonstratív vallomássá személyesedik. Egy-egy lakodalmi, életképi jelenet nála csak alkalom arra, hogy gondokról, bajokról, vagy éppen vágyakról, reményekről beszéljen; a festészet, a rajzművészet nyelvén a szív hangjait, az értelem lázadását, az idegek remegését szóltatja meg.”

1969-ben a Kiskun Múzeumnak ajándékozott alkotásaiból állandó kiállítása nyílt szülővárosában – Kiskunfélegyháza Hollót 1974-ben választotta díszpolgárává. Ugyanebben az évben hagyta Debrecennek egykori lakóházát, 200 olajfestményt és öt freskót; majd egy áttekintésében is reprezentatív, több mint 170 darabos történelmi-mitologikus tárgyú grafikai kollekciót. Adománya egy állandó kiállítás alapjait vetette meg. 1975-ben Debrecen díszpolgára lett, lakóházában 1978-ban rendeztek emlékkiállítást, halálának 10. évfordulóján lett az épületből emlékmúzeum, amely ma emlékház.

Holló László az expresszív festőiség nyelvén szólt nemcsak a paraszti sorsról, az egyediben is az általánost kutató-felmutató emberi szenvedésről, de a történelem kínálta drámai látomásokról is. A mitológiát a személyes és közösségi sorsátiratok allegorikus kereteként alkalmazta, a természeti képekben az emberi indulatok tükröződnek, a természet antropomorf analógiáiban fejezte ki az emberlét – könnyű líraiságtól mély drámáig ívelő – sokárnyalatuságát. Portréiban az egyszerű emberek méltósága van jelen, az aktokban a mozdulat lényegét, a test esendőségét, a szépség és szabadság viszonyát faggatta. Az autonóm értékű grafikai lapokon az emberi természet cselekvésértékű karakterét fejezte ki.

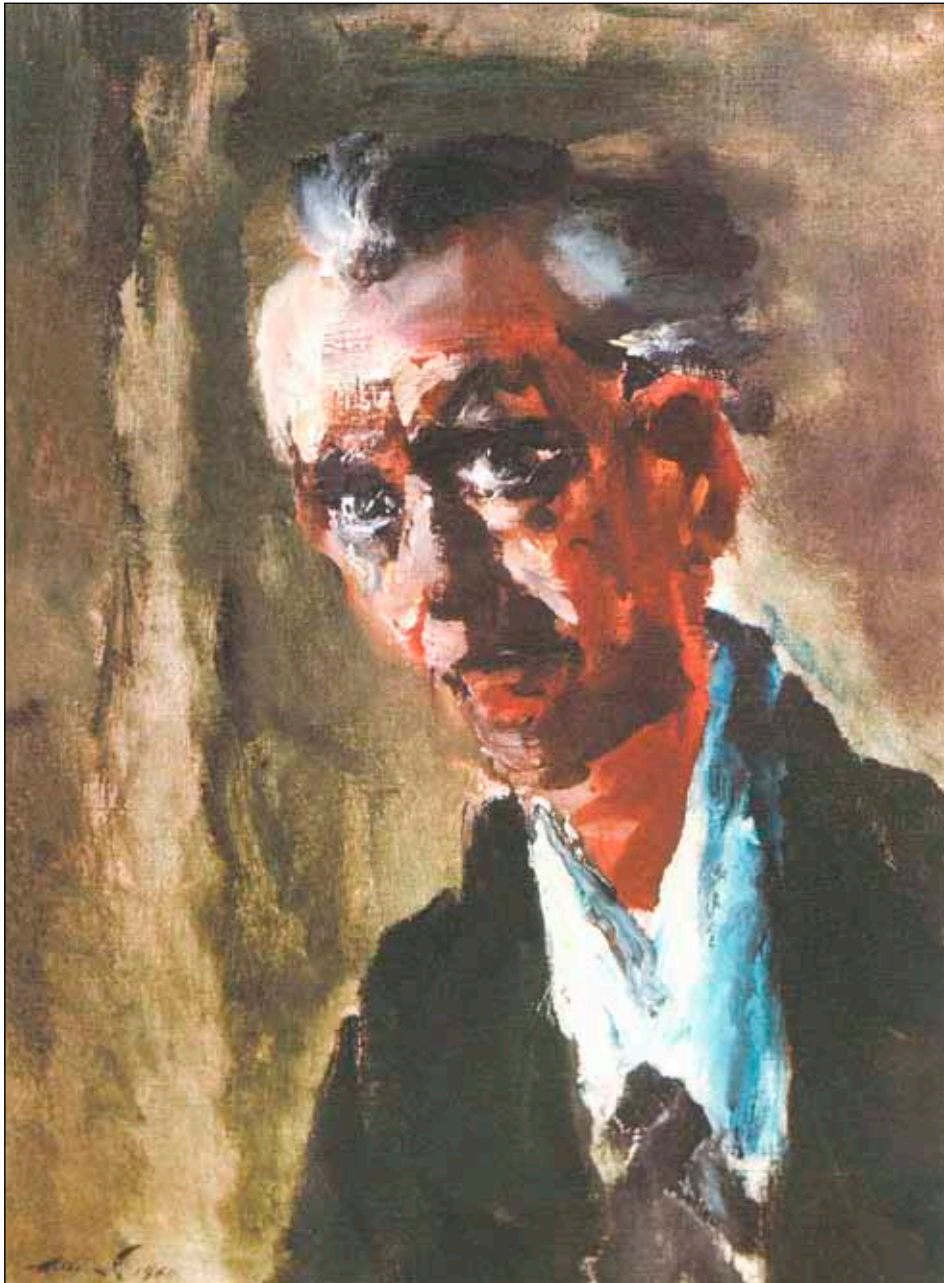
Festményei és grafikai egyaránt lelkiállapotot tükröznek, amelyek markáns kereteit az etikai állásfoglalások adják meg. Holló művészetének eredetiségét a „szociográfiai” életképeken és azok témavariációin, illetve a témafeldolgozás mélységén, a művészi-etikai problémák kifejezési szándékán keresztül érzékelhetjük. Alapvető volt számára az emberi méltóság megteremtése, felismerése, tisztelete; a kiállítás az elesettek mellett; az egyéni küldetés meghatározása a közösségi sors (és a nemzeti önmeghatározás a történelmi folytonosság) tükrében. A Végvári Lajos által említett önmagával azonos emberi-művészi lét egyenlő volt a folyamatos munkával, a festéssel, az ember és világ viszonyát – s egyáltalán: a létezés kérdéseit – festőproblemaként élte meg. Eltorzult aktjaiban, a „szépség taszításának” állapotában például a szabadsághiányt fogalmazta meg. A viharban megriadt lovak képében a helyét nem lelő ember egzisztenciális kétségbeesését láttatta. Az *Angelusban* a földhöz kötött paraszt ember szakrális áhítatát rögzítette, azt a pillanatot, amikor felismeri, hogy egylényegű az általa művelt földdel. A háborús (1943-as) *Lakodalmásokban* nem pusztán egy közösségi léthelyzet vagy cselekvésminta allegóriáját adta, hanem az egyén és a közösség történelemmel való kapcsolatának drámai kifejezését. A harmónia és szépség hiánya itt is rámutat a szabadsághiányra, Sz. Kürti Katalin szavaival: „a saját környezetében is idegenként fölmagasodó embercsoport” végső soron a közös magányt reprezentálja.

Holló László Rembrandt példáját követő, a magyar festészetben egyedülálló, mintegy 200 darabos önarckép-sorozata ugyanúgy megérdemelné az önálló méltatást, miként (festészetével szinte egyenrangú) grafikai oeuvre-je. S noha Holló Tiszadadáról gyakorta tekintett Tokaj felé s onnan túl, a Zemplénre, a Bodrog-partra, s rajznoteszeiben fölleljük az itt készült vázlatokat, a grafikai életműből most az utolsó nagyobb ciklust, a gömöri vonatkozású tollrajzokat emeljük ki. Az öregkori grafikák tömör, dekoratív szerkezetükkel irányítják magukra a figyelmet. Holló sokat rajzolt embereket, tanyákat, ábrázolta a mezei munkavégzés egy-egy pillanatát, s gyakran sorjáztak lapjain állatok, tehenek, lovak, kutyák. Utolsó grafikai munkái közé tartozott az a sorozat, melyet reszketeg kézzel formált illusztrációként Ujváry Zoltán felkérésére a gömöri népballadákhoz. A megremegő kéz is határozott rajztudásról, a képi látás biztonságáról tanúskodik. Koczogh Ákos jellemzése szerint ötletekben bővelkedő, szellemes, humorral teltett vonalrajzok ezek.

Illusztrációin nemcsak a balladai történet egy-egy epizódját örökítette meg, hanem a ballada drámai feszültségét és tartalmi mondanivalóját egyaránt kifejezésre juttatta. Ujváry Zoltán így fogalmazott 1987-ben a művész balladaillusztrációinak kiállításán a Gömöri Múzeumban: „Bármelyik rajzra tekintünk, nyomban látjuk a sűrítést, a tömörítést, az epikum lényegének néhány vonással való megjelenítését.” Bihari József pedig Ujváry szavait idézte, miszerint a magyar paraszti élet balladai tömörítéssel jelenik meg Holló László művein: „Magányos tanyák, földbe süppedő viskók, szomorúan álldogáló gémeskutak, tehenet, kecskét vigyázó parasztlányok, szikárrá aszott földművesek, a magyar ugaron gebévé soványodott lovak, tenyérnyi földjén szántó parasztok, a betevőért izzadó aratók, kaszások, mind-mind képben megelevenedő ballada.” Koczogh Ákos így érzékelte a grafikai hatyúdál megejtő báját és drámai szépségét: „Mintha egy bravúros tudású művész gyermeki naivsága törne fel nyolc évtized mélységéből, a rokon Móra Ferenc kiskunfélegyházi meséinek távlatából s adna találkozózt mélység és magasság, nép és őmaga.”

Igen, Holló László közel a kilencven évéhez sem felejtette el, hogy másokban kiteljesedve vagy mások terhét cipelve is mindig önmagával azonos legyen.

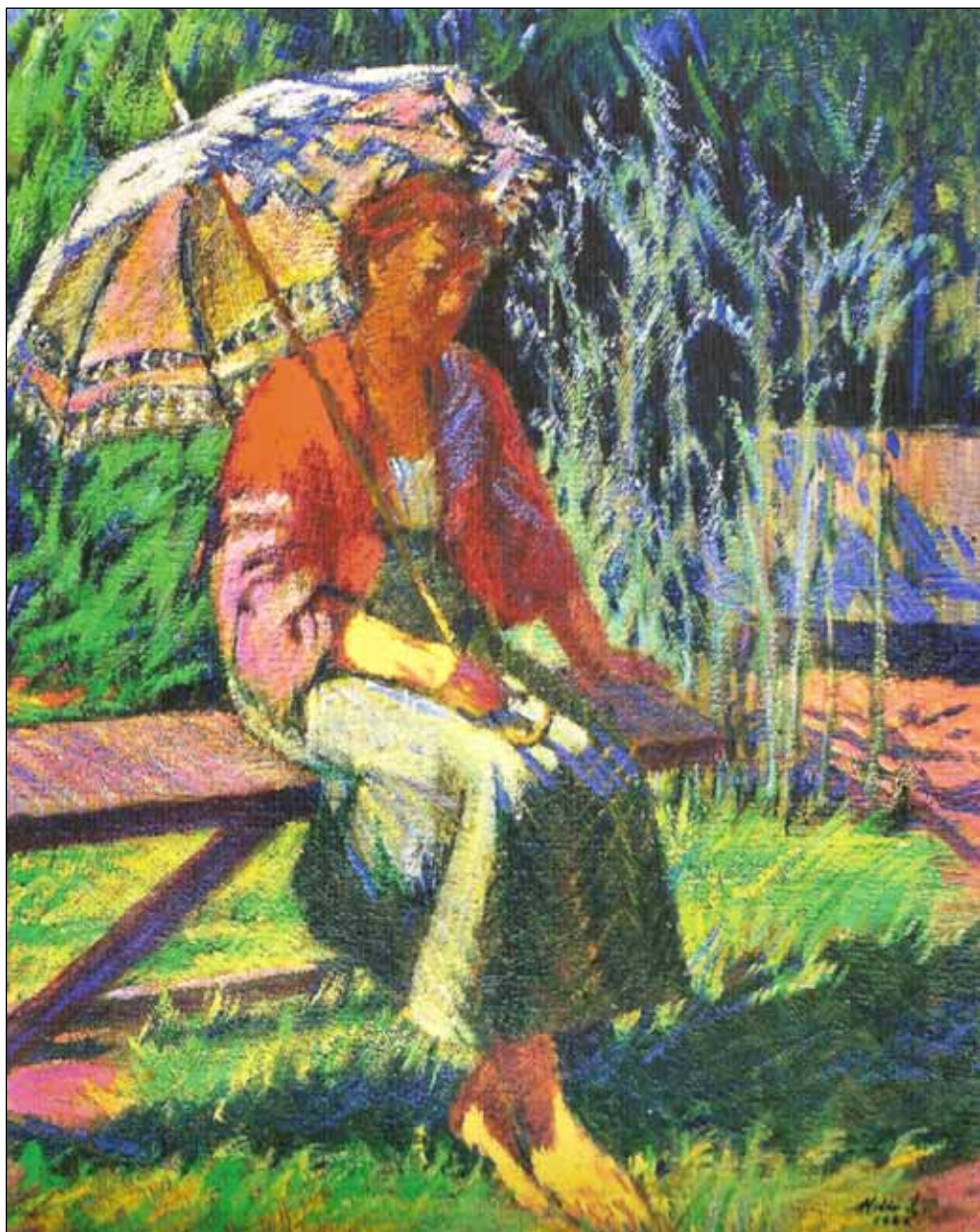
Bartók

Putri előtt

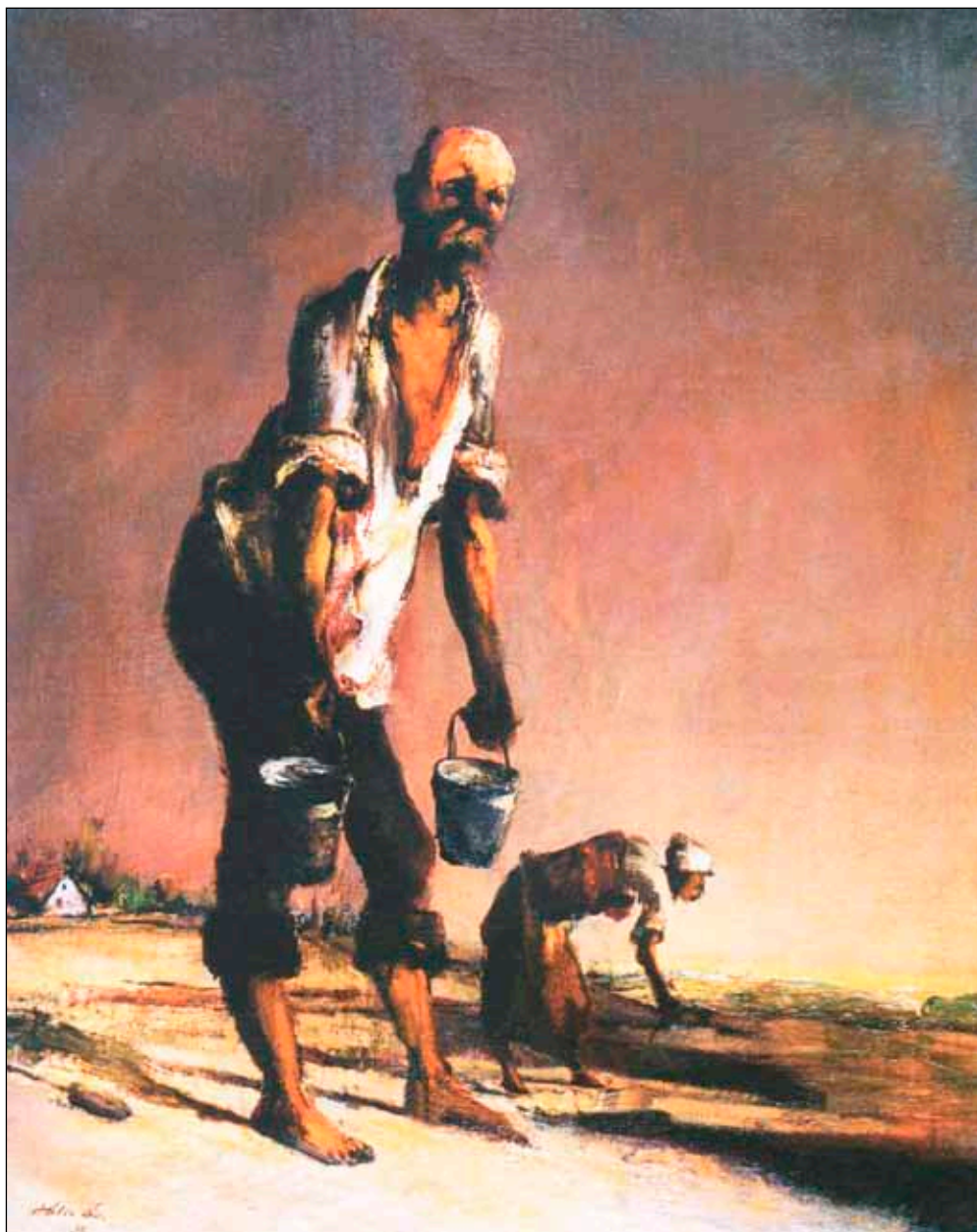
A Szent korona felajánlása

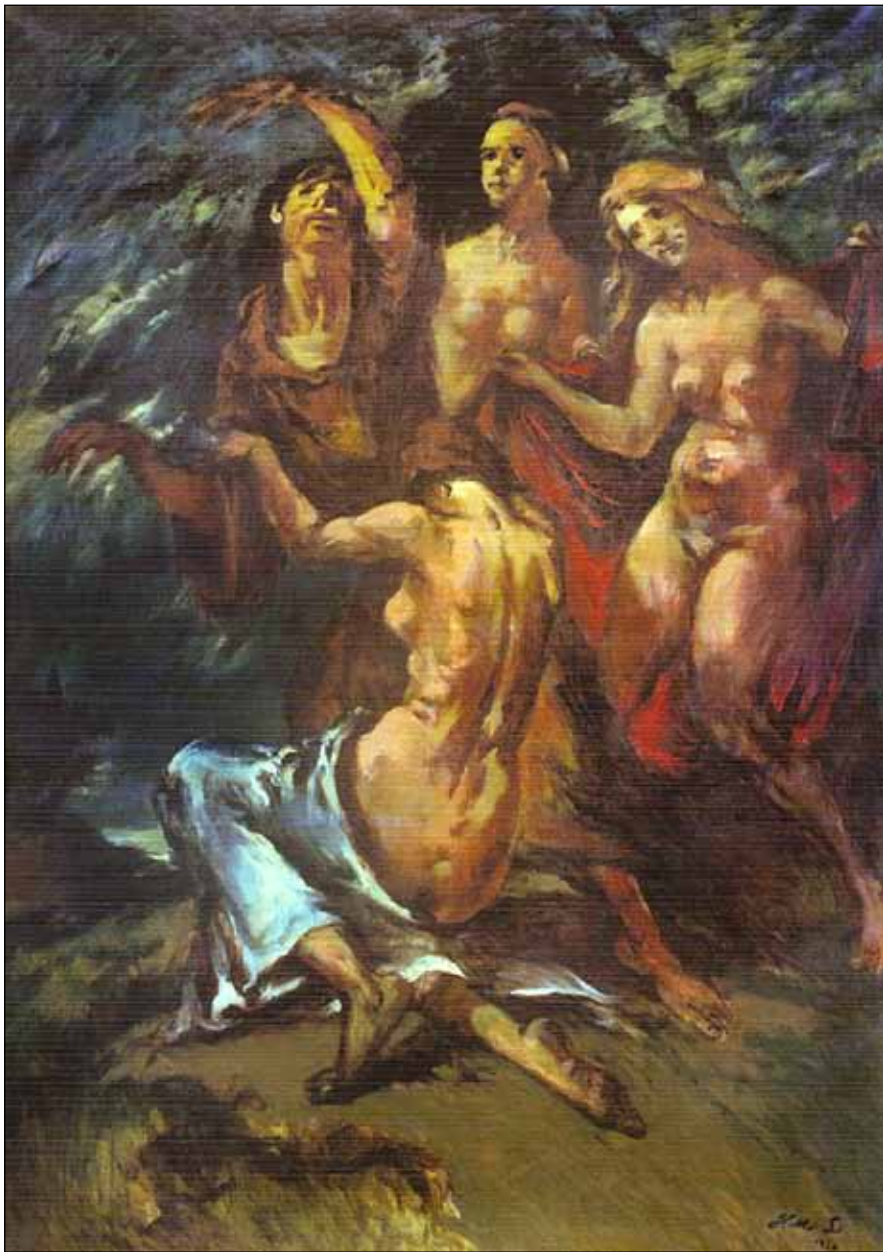
Napernyős nő

Angelus

Homokhordás a dadai révnél

Szent Antal megkísértése

Önarckép